

DR. OLÁH JÁNOS
Szeged

Mester János és az olasz pedagógia

A magyar állam kapcsolatai Olaszországgal napjainkban újból szorosabbá válnak. Mindezt sok vezető politikus találkozása is bizonyítja. A mi szakmánkban is szükséges összegezni, hogy mit kaptunk eddig az olaszoktól. Ehhez feltétlenül szükséges az olasz neveléstörténet ismerete. Róma, az örök város hosszú ideig az európai kultúra fővárosának számított, sokan vannak, akik ma is annak tartják, viszont a közvélemény, sőt talán a szűkebb szakma előtt is szinte teljesen ismeretlen az olasz nevelés története, holott Itália mindig is azon országok közé tartozott, ahol a legtöbbet foglalkoztak a pedagógiával. Magyar nyelvű forrásaink rendkívül gyérek, jóformán csak Mester János munkásságára támaszkodhatunk. El lehet mondani, hogy senki sem vállalkozott az olasz nevelés történetének olyan reprezentatív bemutatására, mint a volt szegedi professzor, Mester János. Az ő munkásságának ezt a ma is fontos területét szeretnénk bemutatni.

Mester János (1879—1954) tevékenységét így értékeli a Pedagógiai Lexikon: „Az olasz pedagógiai, filozófiai és esztétikai szakirodalom kiváló ismerője és népszerűsítője, jelentősek a »cselekvő iskola« lélektani alapjaival kapcsolatos kutatásai, s a korabeli hazai tanárképzés tartalmi és módszerbeli korszerűsítésében is fontos szerepet játszott.” [1]

Pályájának néhány állomása: Magyarpécskán született, Rómában tanult a Gerely Egyetemen (1899—1906), Budapesten szerzett doktori címet, Szegeden tanított (1930-ban nyilvános rendkívüli tanár lett. 1934-től a filozófia, majd 1940-től 1949-ig a pedagógia tanszék professzora lett), Solymáron halt meg (1954-ben). Egyetemi tisztségei a következők voltak: tanszékvezető (1930—1949), dékán (1938—39, 1946—1947), prodeán (1939—1940, 1947—1948). Több fontos társaság munkájában vett részt: Magyar Filozófiai Társaság, Magyar Pszichológiai Társaság, Gyakorlati Lélektani és Gyermektanulmányi Társaság, Magyar Pedagógiai Társaság stb. 1949-ben ment nyugdíjba, 70 éves korában.

Néhány főbb munkája: A munkaiskola lélektani alapvetése és új formális formázatai (Bp., 1928), Pierre Janet és Freud lélektani eredményei (Psychológiai Tanulmányok, Bp., 1929), A Collegium germanicum-hungaricum (Bp., 1930), Benedetto Croce (Bp., 1931), Az olasz középiskolai reform (Bp., 1935), Az Agazzi módszer (Bp., 1936), Bosco Szent János nevelői rendszere (Bp., 1936), Vico Ker. János, az olasz pedagógiai gondolkodás úttörője (Bp., 1939), Loyolai Szent Ignác pedagógiája (Bp., 1941), A tanulás lélektana (Szeged, 1941), Nyugati művelődésünk görög alapjai (Bp., 1942), és a talán egyik főművének tekinthető: Az olasz nevelés a XIX. és XX. században (Bp., Királyi Egyetemi Nyomda, 1936). Több cikke jelent

meg a Magyar Paedagogia folyóiratban is. Ezek általában egy olasz neveléstörténeti személy munkásságával foglalkoznak.

Mester János életét döntően római tanulmányai határozták meg. Együtt diákoskodott Vass Józseffel, akiből plébános, hittanár, újságíró, kalocsai nagyprepost, egyetemi tanár, miniszter lett (1920—1922-ig a VKM élén állt, 1922—1930-ig népjóléti és munkaügyi miniszter). Lefordította magyarra Szent Ágoston vallomásait. Második minisztersége idején kellemetlenségekbe keveredett. Mester János (többszöri unszolásra) egy könyvben állított emléket római tanulmányainak és a Vass Józseffel való közös emlékeknek. [2] A mű címe: „A Collegium germanicum-hungaricum és Vass József.” A könyv olyan vonatkozásban is tanulságos, hogy mit tartott érdekesnek, fontosnak Mester János Rómában. Elmondható, hogy nagyra értékelte a hagyományok nevelő hatását, a fegyelemre nevelést, egymás kölcsönös megbecsülésére, kölcsönös tiszteletre szoktatás stb.

A szerző a könyv bevezetőjében röviden ismertette a kollégium történetét. III. Gyula pápa (1550—1555) indította el a gyűjtést, hogy előteremtse az intézmény alapításához és üzemeltetéséhez szükséges pénzt. Ő maga évi 500 aranyat ajánlott fel. A bíborosok testülete magáénak tekintette az új intézményt, és elrendelte, hogy a növendékek ennek a szoros kapcsolatnak a kifejezésére piros ruhában járjanak. A diákoknak a városi lakosság gúnyolódása miatt nem tetszett öltözkük színe, kérvényt adtak be megváltoztatására. Válaszként azonban egy szót: „Patientia” (türelem) kaptak. Lassanként azonban a város megkedvelte a ruhát, és Róma egyik látványosságaként tartották számon a piros gárda felvonulását. Az alapszabályt Szent Ignác készítette el, melynek alapköve a kölcsönös megbecsülés, megértés és szeretet volt, melyet nagyon szigorúan védtek. (Ezt példázza a 17. szabály: „Ha valaki megsérti vagy gyalázza a másikat, akkor tartson három hétig penitenciát...”) XIII. Gergely pápa ismét felvirágoztatta az intézményt. 1579-ben adta ki a magyar kollégium alapítólevelét. Mivel a magyar diákok nem találtak megfelelő helyet, ezért ideiglenesen német társaikkal helyezték el őket, az átmenetből aztán több évszázados együttlét lett különböző okokból. A magyar tanulók miután hazakerültek, általában magas egyházi méltóságok (hercegprímás, érsek, püspök) lettek.

Az első részben Mester János megemlékezik a kollégiumról, volt tanáiról, diáktársairól (különös tekintettel Vass Józsefre, a későbbi miniszterre). A tanárok az értelem kiművelésére, az önálló gondolkodás elsajátítására és a kritikai érzék kifejlesztésére törekedtek. Az órák szigorú logikával épültek fel, a tanár nem kívánta meg, hogy tanítványai az ő magánvéleményét vallják, örültek diákjaik kérdéseinek. A hallgatók szociológiát is tanultak. Nagyon érdekes a házirend, melyben a katonás pontosság ötvöződött a nagy szabadsággal. A következő foglalkozásokat kellene kiemelni: elmélkedés (naponta), magábaszállás (a diák havonta áttekintette munkásságát), a tanévet 8 napos nagy lelkigyakorlattal kezdték, hogy lerázzák a vakáció porát, séták (az elsőévesek mindennap, az idősebbek hetente egyszer-kétszer), csütörtökön nem volt tanítás az egyetemen, ilyenkor Rómát és környékét ismertették meg a diákokkal.

A harmadik részben Mester János Rómával kapcsolatos emlékeiről írt (XIII. Leo pápa temetése, találkozás Umberto királlyal, Margerita királynővel, a városi ünnepek leírása stb.).

A könyvet lapozgatva fel lehet figyelni arra, hogy Rómában mennyire tudatosan építettek a hagyományok nevelő erejére, a tervszerű életrend, a céltudatosság stb. kialakítására. A kollégium, az egyetem légköre, ahol mindenki megadta a másinak a tiszteletet (és ezért ő is azt kapott), lehetővé tette a kor legújabb tudományos eredményeinek oktatását, befogadását, a tanár és diák együttes munkáját.

A Pedagógiai Lexikon azt írja Mester Jánosról, hogy az olasz pedagógia kiváló ismerője. Ezt a megtisztelő minősítést „Az olasz nevelés a XIX. és XX. században” című munkájáért érdemelte ki. [3] Valóban imponáló a könyv forrás- és ismeretanyaga. Elgondolkodtató, ahogy Mester János az olvasó figyelmébe ajánlotta művét: „Elégtétel volna a szerző munkájáért, ha bármilyen csekély mértékben hozzájárulhatna a magyar kultúra erősebb olasz orientációjához. A túlságos német befolyás... veszélyezteti fejlődésünk önállóságát. Az olasz kultúra sohasem nyomta még el szellemi életünket, hanem megtermékenyítette és felemelte...” A sorok náciellenességet tükröznek, a könyv 1936-ban jelent meg.

Mester János könyvét néhány alapfogalom (neveléstörténelem, nevelés, kultúra átszármaztatása, szellem stb.) tisztázásával kezdi. Ezt az „olasz nép lelkének” tanulmányozása követi, abban a korban divatos volt az egyes népek „jellemzőinek” vizsgálata.

A szerző ezután röviden áttekintette az olasz nevelést a XIII—XIX. századig. Hivatkozik Assisi Szent Ferenc, Guarino, Da Feltre munkásságára, a jezsuiták, piaristák tevékenységére. Megemlíti, hogy Olaszország a XVIII. század elejétől kezdve idegen uralom alá került, s ez rányomta bélyegét az olasz nevelésre is. Napóleon az itáliai királyságot hozta létre, elrendelte az általános, kötelező, ingyenes népiskolai oktatást. A császár bukása után a fejlődés megtört. Az olasz egység létrejötte után Casati gróf törvénye 1859-től fél évszázadon át határozta meg az új királyság oktatásügyét. Az elemi népoktatást ingyenessé és kötelezővé tette a 3 és 4 osztályú iskolákban. A törvény a közoktatást állami monopóliumnak tartotta. Mivel a hitoktatást mellőzték a középiskolákban, megkezdődött az ellenségeskedés a katolikus egyházal. A Lex Casati Európa egyik legegységesebb, legkövetkezetesebb alkotása volt, az olasz risorgimento legérettebb, legteljesebb pedagógiai alkotása; a törvény egészen a Lex Gentileig irányította az olasz nép nevelését. Nem hajtották végre teljesen, a XX. század első két évtizedében az olasz nép 40%-a analfabéta maradt. Olaszországnak 1500 középiskolája volt ekkor, míg az ugyanennyi lakossal rendelkező Poroszországnak csak 576. Ebben persze benne van az is, hogy Itáliában pl. az egyik kormánypárti tartományban 14 középiskola volt, de egy ellenzékiben egy sem.

Három nagy csoportba sorolta be Mester János az olasz neveléstörténet személyiségeit: empirizmus, pedagógiai idealizmus, kritikai realizmus.

Az empirizmus feladatának tekinti a nevelés tanulmányozását, tanítójának ismernie kell a világi tudományokat. Az iskolát a materiális képzés jellemezte, a tanulókat papirkosárként kezelték, akiket ismeretekkel kell teletölteni.

A pedagógiai idealizmus a formális képzés elvét vallja, fontosnak tartja a közösségi nevelést.

A kritikai realizmus a materiális és formális képzés között jól húzta meg a határt.

Mester János az első csoportot francia, a másodikat német, a harmadikat olasz eredetűnek tartotta. A következőkben nem vitázva Mester János csoportosításával, ezt a felosztást használom a könyv ismertetésekor.

Empirizmus

Forrása a francia felvilágosodás volt. Első képviselője Itáliában Romagnosi (1761—1833) volt, aki azt hirdette, hogy az ismeretet és a cselekvést kizárólag külső hatások hozzák létre. Cattaneo (1801—1863) az egyéni lélektannál fontosabbnak tartotta a néplélektant, mert az egyént is a közösség életéből ismerhetjük meg.

Ardigo (1828—1920) alkotott egyedül rendszert, melyet az asszociációs lélektanra épített, ezt ritmuselméletével egészítette ki. A koncentrikus tanterv híve. Vidari (1871—1934) nagy gondot fordított a tanárjelöltek gyakorlati képzésére. Elfogadta Ziller kultúrfokok alap gondolatát, ő azonban csak négyet ismert el Ziller 8 kultúrfoka helyett, ezek is inkább Comenius 4 iskolafokának felelnek meg. Didaktikájában azt az elvet vallotta, hogy nincs gyakorlatibb dolog a világon a jó elméletnél, mely nem lehet kicsinyes és aprólékos, hanem kereteket ad, melyeknek kitöltésében érvényesül a tanító és a tanuló szabadsága.

Pedagógiai idealizmus

Az olasz pedagógiai idealista irányzatra Hegel (1770—1831) gyakorolta a legnagyobb hatást. Több híres képviselője volt.

Gioberti (1801—1852): pap, filozófus, politikus, pedagógus. Azt hirdette, hogy a vallást meg kell tisztítani a történelmi salaktól, s újjáalakítva kell alkalmazni a kor erkölcsi és társadalmi szükségleteihez. „Modern jezsuita” című műve hatására több helyről elűzte a nép a jezsuitákat e furcsa jelszó kiáltása mellett: „Éljen IX. Pius pápa! Le a jezsuitákkal!” Azt hirdette, hogy az olasz nemzet politikai és társadalmi feltámadása tisztára a nevelés dolga. Mintha Széchenyit hallanánk: „Az olaszok maguk az egyedüli bűnösök, szenvedéseiket nincs joguk az isteni gondviselés rovására írni.”

Lambruschini (1788—1873) azt hirdette, hogy Istenhez közvetlenül kell fordulnia az embernek közvetítők nélkül. Érdekesen csoportosította a nevelési módszereket (közvetlen és közvetett módszereket állapított meg). A büntetéssel kapcsolatban megegyezik véleménye Locke-kal, csak végső esetben helyesli. Óvatos a jutalmazással kapcsolatban is. Fontosnak tartja, hogy az legyen a nevelő megelégedésének és szeretetének kifejezése, hasson a gyermek lelkiismeretére, legyen mindig tekintettel a siker erkölcsi értékére. Didaktikai szempontból kiemelte, hogy a kisgyermeknek mindig csak egy „tartalmas” dolgot mutassanak be. A gyermeki gondolkodás fejlődésének első szakaszában csak homályos fogalmakat várhatunk, a második fokozatban alakulnak ki a világos fogalmak, ezért fontosnak tartja, hogy az oktatásban a szintézis uralkodjon.

Croce (1866—1952), mint miniszter meg akarta reformálni az olasz iskolaügyet, ez azonban csak Gentilének sikerült. Fontosnak tartotta a munkára nevelést (a munka költészetét = poesia del lavoro), mert az élet csak akkor érdemes arra, hogy átéljék, ha pozitív eredményeket, teljesítményeket mutatunk fel annak a közösségnek a javára, amelyhez tartozunk. Nagy hatást gyakorolt az esztétikai nevelésben az olasz iskolára. Ő érte el, hogy az elemi iskolákban a hittan után az első tárgyak lettek az ének, a rajz, a szépírás és a szavalás. A tanítóképzős záróvizsgákon is szerepelt a rajz. (A jelölteknek egy mesét vagy költeményt kellett illusztrálniuk.) Croce az olasz fasizmus bátor bírálója volt.

Gentile (1875—1944) munkásságával foglalkozott a legtöbbit Mester János, hiszen kortársak voltak. Az olasz fasizmus egyik kétségtelen sikerét jelentette a Gentile nevével jelzett iskolai reform. (Az ő tevékenységét is érinti Ormos Mária pár évvel ezelőtt megjelent műve, mely az olasz diktátor, Mussolini tevékenységét elemzi.) Gentilét Mussolini a „Marcia su Roma” győzelme után hamarosan kinevezte miniszternek. Az olasz fasizmus első szakaszát gentilizmusnak is szokás nevezni. 1924-ben önként mondott le miniszteri posztjáról, visszament katedrájára. Rendszerének alapfogalma a gondolkodás örök szárnyalása, örökké alakuló folyamata: „il pensiero pensante come atto puro”. Szent Ágostontól választotta következő jelg-

jét: „Ne tekingess kifelé... az igazság az emberi lélek bensejében lakik.” Bírálta a régi pedagógiát. Azt írta, hogy tankönyveire nem tud visszatetszés és megvetés nélkül gondolni. A pedagógiai irodalom egy része az emberi szellem legszerencsésebb, legizléstelenebb sorába, az úzérkedő irodalomba tartozik, sőt ennek is legnagyobb, leghamisabb és leggyűlöletesebb fajtájába: a pedantéria birodalmába... A pedagógiai kézikönyv pedig minden pedantériának a salakja, minden átkos művészetek között az a művészet, melyet minden idők iskolamesterei rázúdítanak a szegény emberiségre, azért, hogy kényszerítsék olyasminek a megtanulására, amit egyáltalán nem lehet megtanulni, mert egyáltalán nem létezik. Ilyen az irodalom élet nélkül, a nyelvtan szó nélkül, az érzelmek és gondolatok mint közhelyek és nem mint a szellem ihletései... szavak, mindig csak pusztá szavak, valóságos élet és lélek helyett. Az előbbi gondolatból következik (melyet olasz temperamentum, szózuhatag jellemez), hogy Gentile a herbarti pedagógia ádáz kritikusa. Pedagógiai reformjának központi gondolata: a nevelő és a nevelt egysége állandó szellemi egységben, a nevelődésben, a művelődésnek a folyamatában, melynek jellemzője a tanítva tanulás és a tanulva tanítás. Gentile oktatásügyi reformja egyszerűsítette a tanügyi közigazgatást. A törvény negatívuma, hogy az óvodák helyzetét nem rendezte megnyugtatóan, holott Itáliában éltek az Agazzi nővérek és Maria Montessori. Az elemi iskolákat 1933-ig államosították, 1924-ben egységes tankönyveket vezettek be. A tankötelezettséget meghosszabbították a betöltött 14. életévig. A tehetséges gyermekekkel külön osztályokban foglalkoztak.

Mester János érthetően többet foglalkozott a kortársi olasz pedagógiával. El lehet mondani, hogy azt tárgyilagosan szemlélte, az olasz fasizmust nem dicsőítette, sőt azt élesen bírálta, különösen, amikor az a katolikus egyházzal összeütközésbe került. Nem említette viszont meg, hogy Gentile szervezésében 1925-ben megrendezték a fasiszta értelmiség kongresszusát, ahol a fasisztákon és oportunistákon kívül olyan jelentős személyiségek is megjelentek, mint Pirandello és Malaparte is. Az olasz értelmiség becsületét Croce (kiről korábban írtunk) mentette meg, aki felépésével a fasiszták haragját és megtorlását váltotta ki. [4]

Kritikai realizmus

A kritikai realizmus (1797—1853) fontosnak tartotta a gyermek módszeres lélektani megfigyelését. Don Bosco (1815—1888) megalapította a szaléziánusok rendjét. Iskolájában ezt hirdette: „Jegyezzétek meg magatoknak, hogy a gyermekek inkább élénkségből, semmint rosszaságból vétének; inkább azért, mert nincsenek jó felügyelet alatt, semmint gonoszáságból.” Fontosnak tartotta, hogy a pedagógus ne legyen se részrehajló, se ingerült, ne alázzon meg sohasem senkit. Szigorúan tilos a verés nála. Lényeges, hogy nyerje el a nevelő a gyermekek bizalmát, mert csak így tudnak derűsek lenni tanítványai. Bővebben írt még Maria Montessoriról (ő volt az első nő, akit a római egyetemen orvosdoktorrá avattak, tevékenysége óriási hatást gyakorolt a magyar pedagógiára), az Agazzi-módszerről és XI. Pius pápa nevelési enciklopédiájáról.

Összegezve Mester János könyvét elmondható, hogy valóban az olasz pedagógia kiváló ismerője. Könyvéhez forrásként felhasználta a kor szinte valamennyi híres neveléstörténeti munkáját. (Pl.: Compayré: *Historie de la pedagogie*. Paris; Graves: *A history of education before the middle age*. New York, 1911.; Messer: *Geschichte der Pädagogik*. Breslau, 1931.; Pannese: *Storia della pedagogia Italiana*. Roma stb.) Minden neveléstörténeti személyhez bőséges bibliográfiát adott. Lehet vitatkozni a könyv csoportosítási elvein, el lehet azonban mondani, hogy szerkesz-

tési negatívumai ellenére nélkülözhetetlen, szinte egyetlen magyar nyelvű forrás, mely a régebbi olasz pedagógiával foglalkozik. A mű ma is értékes problémátörténeti vizsgálódásokra ad lehetőséget. A mű több fejezete különösen aktuális korunkban, mikor sorra nyílnak a katolikus egyházi iskolák.

A cikk szerzője mindazoknak a figyelmébe ajánlja Mester János munkáját, akiket érdekel az olasz kultúra, az olasz pedagógia, az egyháztörténet. A mű számos kutatás alapforrása lehet, ugyanakkor a mai nevelésben és oktatásban is segítséget nyújthat.

FORRÁSOK, IRODALOM

- [1] Pedagógiai Lexikon III. kötete. Főszerkesztő Nagy Sándor. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 136. old.
- [2] *Mester János*: A Collegium germanicum-hungaricum és Vass József. Bp. Szent István Társulat, 1929.
- [3] *Mester János*: Az olasz nevelés a XIX. és XX. században. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1936.
- [4] *Ormos Mária*: Mussolini. Kossuth Könyvkiadó. Bp., 1987.
- [5] *Anton Birklebauer*: Don Bosco. Élet az ifjúságért. Bécs, 1988.
- [6] Enciclopedia Italiana. Roma, 1948.
- [7] Lessica universale italiano. Roma, 1973.

*Minden kedves Előfizetőnknek, Olvasónknak
és Munkatársunknak*

kellemes pihenőt,
gondtalan nyári vakációt kíván a

Módszertani Közlemények
Szerkesztősége és Kiadóhivatala